Nytt om gammelt

Mai 2022 - Nr. 2 /22 FÅBERG OG LILLEHAMMER HISTORIELAG

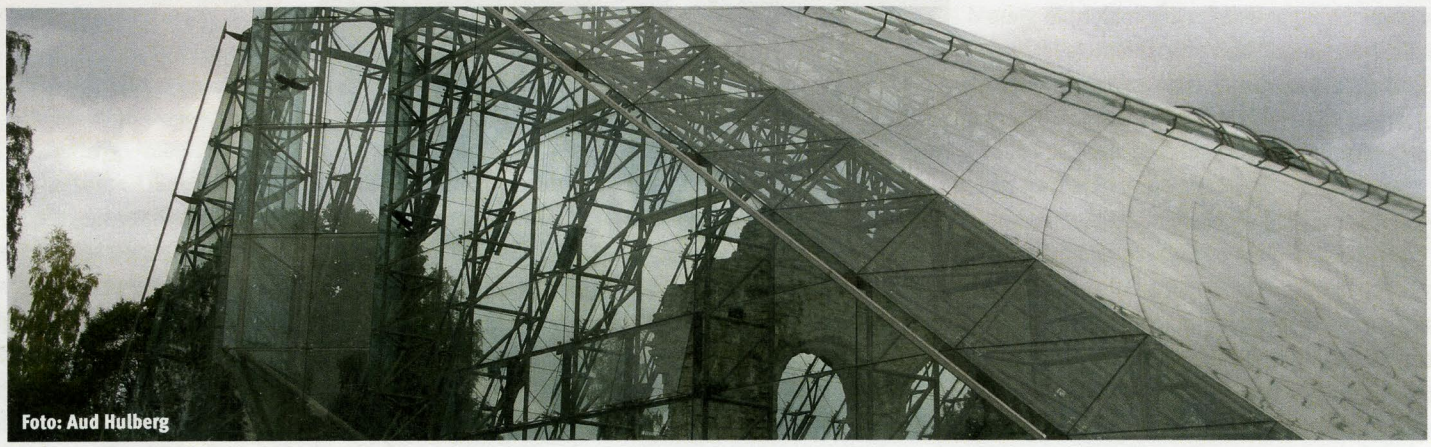

Foto: Aud Hulberg

Ut på tur lørdag 28. mai !

28. mai blir det busstur til Hamar/Domkirkeodden og Atlungstad Brenneri.

Kl. 0900	Avreise fra Lurhaugen
Kl. 10.00	Ankomst Anno Museum Domkirkeodden.
	På Domkirkeodden ligger to arkitektoniske banebrytere: Storhamarlåven av Sverre Fehn, og det som er kalt «Fornuftens poesi», og vernebygget i glass og stål over ruinene etter den 850 år gamle basilikaen. Kjell Lund i arkitektfirmaet Lund og Slaatto har stått for dette.
	Det blir omvisning i de gamle middelalderruinene, og etter besøk i katedralen blir det omvisning i Storhamarlåven. Dette er et konglomerat av bygningselementer fra middelalderen og til i dag. Det er rester etter middelalderens bispeborg og Storhamar Gårds driftsbygninger.
	Hvis vi får tid, er det koselig å rusle litt rundt på området.
Kl. 11.30	treffer vi bypatriot og kjentmann, Per-Øivind Sandberg, forhenværende riksantikvar. Han blir med oss i bussen videre.
Kl. 12.00	Lunsj-stopp i Victoriahaven, Hamar sentrum. Kaffe.
	Etter lunsj går turen videre gjennom Stangelandet og til Atlungstad, hvor vi har bestilt omvisning i det gamle Brenneriet. Per-Øivind Sandberg er fortsatt med oss som kjentmann.
Kl. 13.30	Omvisning på Atlungstad, Norges eldste brenneri i drift, etablert 1885.
Kl. 14.45	Pause med kaffe og kake
Kl. 15.15	ca. avreise Atlungstad
Kl. 16.30	Beregnet ankomst Lillehammer

Vi har ikke fått forslag til lunsjmeny på Victoriahaven enda, men hvis noen har noen form for allergi, er det fint om dere sier fra. Prisen blir kr 750,- for medlemmer, og kr 850 for ikke-medlemmer. Bindende påmelding - med mobilnr og gjerne e-post innen 19. mai til

Aud Hulberg, 908 64553 – eller aud.hulberg@gmail.com

Protokoll fra årsmøtet 13. mars 2022 på Saksumdal bygdahus

Årsmøtet ble holdt på Saksumdal bygdahus søndag 13. mars klokken 1600. Leder Grethe Borgen ønsket 38 frammøtte velkommen og ledet møtet frem til møteleder ble valgt. Årsmøtedokumentene var gjengitt i *Nytt om gammelt* nummer 1/22. Årsmøtet ble gjennomført med Jostein Valved som møteleder, Ivar Olstad og Eldrid Vasslid som protokoll-underskrivere og Kjell Helge Moe og John Arne Hulberg som tellekorps.

Innkallingen til årsmøtet ble godkjent og sakene ble vedtatt slik de ble fremlagt. Årsmelding er trykket i sin helhet i «Nytt om gammelt» nr 1/22. Der lå også regnskapet som vedlegg. Revisors beretning bekreftet at regnskapet var ført etter god bokføringsskikk og viste et korrekt bilde av lagets økonomi og arbeid. Revisor støttet styrets forslag om anbefaling av ny IT-løsning for føring av regnskap og medlemsregistrering. For medlemmene vil dette medføre at medlemmene heretter får mailer med avsender Styreweb/Gnist. Det var ingen innkomne saker. Styrets fremlagte sak om økning av medlemskontingenten til kr 300 for familiemedlemsskap og kr 200 for enkeltmedlemmer ble vedtatt. Årsmøtet ble orientert om aktivitetsplan og budsjett for 2022:

1. Gi ut årbok 41
2. Gi ut medlemsbladet Nytt om gammelt 3 ganger
3. Arrangere to medlemsturer
4. Gjennomføre 8 lokalhistoriske seminarer
5. Skifte tak på Dompenhytta
6. Arbeide for en ny Vandrebok
7. Delta i Lillehammer kommunes arbeid mot 200-års-jubileet
8. Ferdigstille arbeidet med krigsgravene på Jørstadmoen
9. Intensivere stedsnavn-kartfesting og Fotogruppas arbeid

Valgkomiteen ved Eldrid Vasslid presenterte forslag til nye tillitsvalgte fra 2022. Valgkomiteen har lagt vekt på å få med tillitsvalgte fra ulike distrikter og aldersgrupper. Det samme har styret ved valg av medlemmer til valgkomiteen. Valgkomiteens forslag ble enstemmig vedtatt.

Tillitsvalgte for 2022 er følgende: *Leder* Grethe Borgen, *styremedlemmer* Anette Røsjorde, Mikael Finsveen, Aud Hulberg, Eystein Brandt og Ragnhild Hjelle Carlson, *varamedlemmer* Per Prestrud og Tove P. Bakken.
Revisor: Per Erik Engebretsen med vararevisor Anne Karin Lunke.
Valgkomite: Eldrid Vasslid, Terje Holen og Inger Elisabeth Fryjordet.

Mikael Finsveen, Eystein Brandt, Tove P. Bakken, Per Prestrud, Ragnhild Hjelle Carlson, Aud Hulberg, Anette Røsjorde og Grethe Borgen.

Epostadresser
Det ville være kjekt å kunne sende ut beskjeder, påminninger og informasjon til dere medlemmer via epost. Vi har epostadressene til de fleste medlemmene av Fåberg og Lillehammer historielag, men noen mangler. Hvis du har fått ny eller endret adresse, send en epost til vår kasserer Eystein Brandt: eibrandt@bbnett.no

Etter årsmøtet ble det holdt foredrag for 47 oppmøtte om Saksumsdalens historie av Eldbjørg Brekke og Marianne Kval.

Tilhørerne fikk en engasjerende, spennende og lærerik historiefortelling. Vi fikk høre om hvordan landskapet var formet, og en mulig forklaring på navnet. En mulig opprinnelse på navnet er vikingenes sverd «Saks» og derfra navnsettingen på stedet fra tiden rundt Svartedauden: «Saksheimi». Saksumsdalen er gammel bebyggelse. Navnet på gården Hovland kan indikere at det kan ha ligget et hov her for lenge siden. Gårdsnavnet Ulland har sitt opphav i navnet til jakt- og skiguden Ull. I 1935 ledet Sigurd Grieg utgraving på Pinnsletta der det ble gjort mange gamle og spennende funn. Også i Saksumsdalen tok Svartedauden hardt, og det antas at alle gårder lå øde.

Mellom 1850 og 1900 utvandret det 260 fra Rinnavassdraget til USA. Mange amerikanere har kommet tilbake for å lete etter sine røtter.

Tidligere var det to omgangsskoler i Saksumsdalen. I 1875 er det første skolehuset og kirken ferdig etter at Anders Hovland har avgitt grunn og materialer. Før dette måtte døde transporteres via «Kjørkjeråket» til Fåberg kirke. Også dåp, konfirmasjoner og brylluper skjedde før dette i Fåberg kirke. Veien til konfirmantundervisning kunne være lang.

Marianne Kval fortalte om de dramatiske hendelsene rundt dynamittattentatet mot skolelærer Skei. Sakens gang ble detaljert formidlet i lokalpressen.

På 1900-tallet ble det bygget ny vei. I 1913 ble Saksumdalens første butikk etablert på Solvang i sentrum. Et eget bedehus ble også bygget i de tider, med over hundre medlemmer. Også et ysteri ble etablert i 1913, og ble drevet (kun vinterstid) frem til 1931. Konfirmantene måtte til Lillehammer for undervisning. Uten bro over Mjøsa, kunne det være utfordrende vinterstid – da de måtte gå på planker mellom isflakene.

Årsmøtelyden, Saksumdal bygdahus.

Strømmen kom til Saksumsdalen en gang rundt 1923, men da først til uthus. Kirken fikk ikke lys før i 1928.

Mennene i Saksumsdalen hogg og kjørte tømmer. Det var tre fløyterdammer i området. Årlig var det transportert rundt 28.000 kubikk på vannet. Det tilsvarer 1867 tømmerbil-lass. Kvinnene sto for det meste av arbeidet hjemme – både ute og inne, med dyr og unger. I 1922 ble det etablert eget helselag i bygda, og egen sjukepleier ble ansatt. I 1930 fant ungdomslaget ut at bygda trengte et eget bygdehus, og anskaffet og bygget et eget hus. Rinna idrettslag ble også etablert i 1930 og etablerte hoppbakker og skiløyper. Innbyggertallet økte og det ble bygget 12 bureisingsbruk i Saksumsdalen. Da krigen kom i 1940 dannet Saksumsdølene sitt eget borgervern med det de hadde av utstyr og med løpende kontakt med Jørstadmoen. Etter krigen kom kafe nummer 2 i Saksumsdalen. I 1950 ble Maiblommen 4H etablert, foreningen er for barn mellom 10 og 18 år. I 1964 ble dagens bygdahus innviet. Det har vært og er svært mye dugnad i bygda. I dag er fortsatt helselaget, idrettslaget, musikkforeninga og 4H veldige aktive. 14 gårdsbruk har fortsatt dyr. Det utgis avis 4 ganger i året og bloggen Saksumdalsfruer deler av livet i dalen.

Ny Vandrebok under arbeid

Den kulturhistoriske vandreboka for Fåberg og Lillehammer ble sist utgitt i 1991. Dette er 30 år siden og boka har lenge vært utsolgt.

Nå har historielaget satt seg fore å utgi en ny og oppdatert vandrebok med turer i vår kommune. Det har kommet andre turbøker i den seinere tid, men vi legger vekt på historiske turer som gir innblikk i vår lokale historie og kultur. Derfor prøver vi nå på en ny Vandrebok.

Som ansvar for dette har vi Ådne Norheim som prosjektleder, Ivar Olstad og Grethe Borgen som medarbeidere. Etter hvert vil flere bli spurt om å bidra til nyskrevne turer. Vi har også bedt Einar Sigstad om å bidra med nye tegninger. Arbeidet er i startfasen og boka blir nok ikke klar før i 2023/24. Men vi gleder oss!

Navn å minnes

Gerhard Schøning, 1722-80.

«I Faaberg Kirke staaer en Fattig-Blok, bekostet af Georgio Reichwein, som da var Capitaine, over det Søndre Gudbrandsdalske Compagnie Anno 1668, men blev siden Oberste, og eiede Søndre og Nordre Jørstad. Denne Gaard er mærkværdig deraf, at den var, i fordums Dage, Thingsted for Faaberg og for det heele her omkring liggende Herred. Vidne derom bær et Pergaments-Brev... (Aar omtrent 1321).»

Dette skriver Gerhard Schøning i 1775 da han på sin tredje norgesreise skildret Gudbrandsdalen, Hedmarken og deler av Romerike. Her skriver han veldig detaljert om landskap, gårder og folk han møter. Han var en typisk representant for Opplysningstiden, og var bl.a. med på å stifte De kongelige norske Videnskabers Selskab i Trondheim. Han var den første til å skrive Norges-historie og ikke Danmark/Norge-historie. Schøning ble født i Ballstad i Lofoten for 300 år siden. Mesteparten av livet levde han i Trondheim og København.

Carl Lumholtz, 1851-1922.

Det er altså 100 år siden etnograf, oppdager og forfatter Carl s. Lumholtz døde. Han var født på Bårdseng i Fåberg i 1851 og vokste opp der. Lumholtz var en av sin tids store oppdagelsesreisende, og hadde lange opphold og studieturer i Australia, på Borneo og i Mexico. Han skrev flere bøker om sine reiser, bl.a.: *Blant menneskeetere* 1888, *Blant Mexicos indianere* 1903, *New trails in Mexico* 1912 og *Under tropenes himmel*, 1920.

Han har også satt spor etter seg på andre måter, for i Australia er det ei trekenguru som heter dendrolagus lumholtzii og i Queensland (Australia) bærer et område hans navn. I Mexico fant han en ny furusort som fikk navnet pinus lumholtzii.

Carl Lumholtz bodde i Usa de siste åra av sitt liv og er gravlagt utenfor New York.

Carl Lumholtz i Søndre park. Foto: Tove Bakken

NYTT OM GAMMELT
utgis av Fåberg og Lillehammer historielag, Postboks 331, 2602 Lillehammer.
BANKKONTO: 2000.24.19115
VIPPS-NR. 5 13 16
post@faberghistorielag.no
www.faberghistorielag.no
Formgitt av Vegard Gundersen

Tur til Dompenhytta søndag 21. august 2022

Frammøte: Parkeringsplass ved Sjøsetervegen ovenfor Øvstdalsfossen (merket)
Start: kl 10.00

Vi følger kjerreveg ned til bru over Mesnaelva. Derfra på sti til Dompenhytta. Ved Dompenhytta tar vi en rast med medbrakt niste og drikke. Vi får en innføring i fisketradisjoner ved Mesnaelva. Det blir mulighet til å se inn i hytta, og se noen av gjenstandene som er tatt vare på. Vi ser for oss å være tilbake ved parkeringsplassen ca kl 15.00.

Ta med egen mat og drikke. Husk turklær og gode sko! Det er begrenset parkeringsmulighet. Vi vil legge til rette for samkjøring.

Om Dompenhytta

Dompenhytta ligger ved Maurfossen i Mesnaelva, og er den eneste bygning Fåberg og Lillehammer historielag har. Hytta vart bygd ca. 1840, som en av de første hyttene som ble oppført langs Mesnaelva. Den ble brukt for overnatting når en fiska i Mesna, plukka bær, sopp eller jakta langt inne i utmarka for matauk eller å selge på torget i byen. Inne i hytta er det en brisk ved hver langvegg. En koieovn er plassert midt på gulvet. I hytta oppbevares noen gamle bruksting.

Mathias Nansen «Dompen» (1841-1917) er den første kjente eieren, fra 1904. Siste eier var Stein Erik Norman, som i 2009 overlot hytta til historielaget. Jens Homb har gitt historielaget punktfeste i Suttestads skog uten årlig avgift.

Roar Torgersen og flere utførte 2009-2010 et omfattende dugnadsarbeid på hytta. Nåværende tilsynsmann Norodd Bakkeberg har skissert en plan for sikring og vedlikehold. Mye av arbeidet vil bli gjort i nært samarbeid med tømrerlinja ved Lillehammer Videregående avdeling Nord og lærer Jens Martin Holme, på en så langt mulig kulturhistorisk korrekt måte.

Påmelding senest 10. august til Eystein Brandt, 472 76 512, eibrandt@bbnett.no.

Få med navn, mobiltelefon, og helst epost-adresse.

Nye lokaler?

Historielaget har stor aktivitet, og mange grupper arbeider jevnt og trutt med å formidle historien vår. Vi er på jakt etter et godt møtested med mulighet for møter, et treffsted for våre medlemmer, salg av bøker etc. Dette bør være sentralt, ha plass til styremøter og noen bøker. Samt være lett tilgjengelig og ikke altfor dyrt å leie.

Foreløpig vil vi leie rommet bak Leseriet i Wiesesgate, som vi kan få bruke på torsdager. Dette er sentralt, men vi må dele det med andre. Hvis noen har ideer om mer permanente lokaler, ta kontakt med Grethe Borgen, 99535880.

Lokalhistoriske seminarer

Vi klarte å gjennomføre fire lokalhistoriske seminarer i vår. Selv om koronaen førte til lavere oppslutning om disse seminarene enn tidligere, fikk vi interessante møter med den lokale brann-historien, Lillehammer-jødenes skjebner, en fengselsprests opplevelser og en sterk øyevitneskildring til aprildagene i 1940.

Nå setter vi i gang arbeidet for å få på plass høstens seminarer. Vi skal få lagt ut dette så snart vi er klare. Følg med på hjemmesida til historielaget: www.faberghistorielag.no

Minneord Ole H. Rønningen

Vårt mangeårige æresmedlem, Ole H. Rønningen døde i vinter. Få har gjort en større innsats for Fåberg og Lillehammer historielag gjennom mange år. Han har vært leder av laget, fått utgitt flere bøker og artikler til årbøkene. Hans hovedinteresse i livet har vært det gamle bondesamfunnet i bygda, med vekt på husmenn, arbeidsfolk og seterlivet. Han har skrevet om utvandring til Amerika, om arbeidet på Dampsaga og om seterdrift i Fåberg.
Med Ole H. Rønningens bortgang har vi mista en av våre mest kunnskapsrike historieformidlere. Neste årbok vil ha en større omtale av Ole H.s arbeid for vårt historielag.